

Сентименталізм

(від франц. *sentiment* — почуття, почуттєвість) -

*літературний напрям
другої половини XVIII — початку XIX
століття, що характеризується
прагненням відтворити світ почуттів
простої людини й викликати
співчуття до героїв у читачів.*

Сентименталізм дістав свою назву

від роману англійського письменника Лоренса Стерна «Сентиментальна подорож по Франції та Італії» (1768 р.).

Саме ж слово «сентиментальний» існувало в Англії ще до публікації стернівського роману: його перше використання зафіксував англійський словник 1749 року видання. Однак до виходу роману Л. Стерна воно вживалося в мові художньої літератури рідко, і до того ж виступало у двох основних значеннях: «розсудливий» і «здатний до співчуття». З 60-х років XVIII століття починає переважати друге значення слова «сентиментальний».

Риси сентименталізму як нового напрямку помітні вже в європейських літературах 30—50-х р. XVIII ст.

- Сентименталістські тенденції спостерігаються в літературі Англії (поезія Дж. Томсона, Е. Юнга, Т. Грея),
- Франції (романи Р. Мариво і А. Прево, «Сльозлива комедія» П. Лашоссе),
- Німеччини («Серйозна комедія» Х. В. Геллерта, почасти «Мессіада» Ф. Клопштока).
- Але як окремий літературний напрям сентименталізм оформлюється в 1760-ті роки. Найбільш яскравими письменниками-сентименталістами були С. Річардсон («Памела», «Кларіса»), О. Голдсміт («Векфільдський священник»), Л. Стерн («Життя та думки Трістрама Шенді», «Сентиментальна подорож») в Англії;
- Й. В. Гете («Страждання юного Вертера»), Ф. Шіллер («Розбійники»), Жан Поль («Зібенкез») в Німеччині;

- Ж.-Ж. Руссо («Юлія, або Нова Елоїза», «Сповідь»), Д. Дідро («Жак-фаталіст», «Черниця»), Б. де Сен-П'єр («Поль і Вірґінія») **у Франції**;
- М. Карамзін («Бідна Ліза», «Листи російського мандрівника»), О. Радіщев («Подорож з Петербурга в Москву») **в Росії**.
- Позначився напрям сентименталізму й на інших **європейських літературах**: угорській (Й. Карман), польській (К. Бродзінський, Ю. Немцевич), сербській (Д. Обрадович).
- Дискусійною залишається проблема існування сентименталізму в **українській літературі**, хоча риси цього напрямку спостерігаються у творчості деяких визначних українських письменників, зокрема І. Котляревського («Наталка Полтавка») та Г. Квітки-Основ'яненка («Маруся», «Сердешна Оксана»).

Сентименталізм демократизує мову художнього твору — вона стає зрозумілішою для широких верств населення. Здебільшого зникають риторичні пишномовності й архаїзми. Художні засоби й лексичні одиниці беруться з фольклору, інтерес до якого посилюється в сентименталізмі.

Так, М. Карамзін проводив велику роботу над удосконаленням російської літературної мови. Він зменшив кількість слов'янізмів, збагатив «середній штиль» словами з народної мови, полегшив синтаксис. Мовні засоби сентименталістів мали викликати зворушення до зображуваного.

Таку роль виконують, наприклад, пестливо-зменшувальні слова в повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся»: «Наум бачить, що Маруся зовсім змінилась на лиці: стала собі рум'яненька, як зоренька перед сходом сонця, очиці як ясочки грають; веселенька і від неї наче сяє...»

Не існує єдиної думки в літературознавстві

на предмет наявності сентименталістського напрямку в українській літературі. Найвидатніші вітчизняні літературознавці О. Білецький та Д. Чижевський вважали, що вияву в українській художній свідомості сентименталізм не здобув. «В українській літературі, — зауважує Дмитро Чижевський, — немає потреби утворювати з кількох творів Квітки та одного твору Котляревського окремого літературного напрямку». Розглядаючи твори Квітки, які нерідко характеризуються як сентиментальні, вчений зазначає: «В них є чуттєвий елемент, чутливі сцени, але немає сентиментального стилю, „чутливого" змалювання подій з суб'єктивними виявами почуття самого автора».

Проте існує і протилежна точка зору.

Так, І. Лімборський вбачає типологічну спорідненість українських письменників XVII—XVIII століть із європейським сентименталізмом. Дослідник стверджує, що в першій половині XIX сторіччя сентименталізм проявив себе в усіх родах української літератури. Звичайно, напрям сентименталізму не міг не мати певних негативних рис, до яких можна віднести нудотність і слізливість, моралізаторство і дидактизм.

Однак здобутки цього напрямку

— нові жанрові форми, психологічний аналіз, інтерес до життя простої людини, почуттєва сторона людського існування тощо, — створюють ґрунт для літературних напрямів, які приходять на зміну сентименталізму в ХІХ столітті. Естетичні й поетичні риси, форми й засоби сентименталістської літератури використовуються у творах романтизму й реалізму.

Визначальні риси сентименталізу:

- відтворення почуттів і пристрастей людини як основний предмет зображення
- позитивні герої – представники середніх і нижчих верств суспільства
- вільна побудова твору
- підвищена емоційність зображення подій та характерів
- мальовничі сільські пейзажі
- розробка переважно епічних форм, виникнення ліро-епосу
- інтенсивне використання пестливої форми слів, що означають почуття й настрої

Сентименталізм змінює

жанрову систему сучасної йому літератури. Він відкидає класицистичну ієрархію жанрів: у сентименталістів уже немає жанрів «високих» і «низьких», усі вони є рівноправними. Жанри, що домінували в літературі класицизму (ода, трагедія, героїчна поема), поступаються місцем новим жанрам. Зміни відбуваються в усіх родах літератури.

В епосі панують жанри

- **подорожніх нотаток** («Сентиментальна подорож» Л. Стерна, «Подорож з Петербурга в Москву» О. Радищева), **епістолярного роману** («Страждання юного Вертера» Гете, романи Річард-сона), **з'являється сімейно-побутова повість** («Бідна Ліза» М.Карамзіна).
- В епічних творах сентименталізму важливу роль відіграють **елементи сповіді** («Сповідь» Ж.-Ж. Руссо) **та споминів** («Черниця» Д. Дідро), що надає можливості глибшого розкриття внутрішнього світу персонажів, їхніх почуттів і переживань.

Жанри лірики,—

елегії, ідилії, мадригали, послання, — мають на меті психологічний аналіз, розкриття суб'єктивного світу ліричного героя.

Видатними ліриками сентименталізму були англійські поети (Дж. Том-сон, Е. Юнг, Т. Грей, О. Голдсміт). Похмурі мотиви в їхніх творах зумовили виникнення назви «цвинтарна поезія». Чи не найвідомішим поетичним твором сентименталізму стає «Елегія, написана на сільському цвинтарі» Т. Грея.

Англійський поет

➤ **ҐРЕЙ, Томас**

(1716 - 1771)

"Еллегія, написана на сільському кладовищі",

У Еллегії створений ліричний образ поета. Він відображений у властивому сентименталістам уявленні про поетичну натуру. Поет зображується як людина, **«чутливий душею і лагідний серцем»**, який любить самоту на лоні природи.

**Сумний, похмурий, з главою нахиленою,
Він часто ходив у Астарту сльози лити,
Як мандрівник, батьківщини, друзів,
всього позбавлений,
Якому нічим душі не потішити.**

- **"Еллегія" - один з класичних пам'яток поезії англійського сентименталізму - пережила свій час.
До неї не раз зверталися поети-романтики.**

Розробляли сентименталісти й жанри *драми*.

- Серед них — так звані «міщанська драма», «серйозна комедія», «сльозлива комедія». У драматургії сентименталізму синтезуються елементи трагедії та комедії.
- Справедливість жанрового зміщення був змушений визнати Вольтер. Він підкреслював, що воно викликане й виправдане самим життям, оскільки «в одній кімнаті сміються з того, що служить предметом зворушення в іншій, і та ж сама особа інколи переходить протягом якоїсь чверті години від сміху до сліз з одного і того ж приводу».

«Катерина II на прогулянці в Царськосільському парку»

Боровиковський написав портрет, який був на той час незвичайним і був пройнятий подихом свіжої течії сентименталізму на відміну від переважаючого в імператорських портретах класицизму. Характерні ознаки цього напрямку – ідеалізація життя на фоні природи, культ почуття, інтерес до внутрішнього життя людини.

Сентименталізм проявляється

- у відмові автора від парадних інтер'єрів. Перевага надається природі, яка краща від палаців. Вперше у російському мистецтві фон портрета стає важливим елементом характеристики героя. Художник зображує побут людини в натуральному оточенні, показує природу як джерело естетичної насолоди.
- Катерина II зображена не богинею, а простою поміщицею, якою любила видаватися в останні роки життя, без всякої офіційності, урочистості і парадних атрибутів.

М. Карамзін «Бідна Ліза»

Сентименталізм проголошував перважну увагу до особистого життя людей, їх почуттів. Карамзін розповідає історію нещасливого кохання простої селянської дівчини Лізи і дворянина Ераста. Ліза – ідеал «природньої людини», за яку ратували сентименталісти. Вона не тільки «прекрасна душею і тілом», але і здатна щиро полюбити людину, яка її любові не зовсім варта. Ераст, хоча і вищий в освіті, знатності своєї коханої, виявляється морально біднішим неї. Він володіє «неабияким розумом» і «добрим серцем», але надто слабка людина, не може боротися за своє кохання. Програвши у карти, змушений одружитися з багатогою вдовою і залишити Лізу, із-за чого вона покінчила з собою.

**Вашій увазі
пропонується чудовий
мультфільм за мотивами
повісті М. Карамзіна
“Бідна Ліза”**

(автор сценарію і режисер І. Гараніна)